

Từ sự thích ứng với môi trường đến việc hình thành mô hình du lịch thuận thiên tại Cồn Chim, tỉnh Trà Vinh

Nguyễn Văn Chất¹, Tạ Duy Linh^{2*}, Dương Đức Minh²

¹Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh

²Viện Nghiên cứu Phát triển Kinh tế và Du lịch

TÓM TẮT

Biến đổi khí hậu đang ảnh hưởng đến nhiều phương diện khác nhau trong đời sống ở nhiều quốc gia trên thế giới. Đồng bằng sông Cửu Long là một trong những khu vực đang đối diện với nhiều nguy cơ do biến đổi khí hậu gây ra. Thích ứng với biến đổi khí hậu và môi trường sống là hướng đi quan trọng giúp người dân ổn định và nâng cao chất lượng cuộc sống theo tinh thần “tìm cơ trong nguy”. Có thể nói, Cồn Chim, tỉnh Trà Vinh là địa bàn thể hiện rõ nét hướng đi nói trên. Mô hình “du lịch thuận thiên” tại Cồn Chim được hình thành, một mặt, thể hiện việc thích ứng với sự thay đổi của môi trường để bảo vệ các giá trị tài nguyên bản địa; mặt khác, mô hình này còn giúp nâng cao đời sống vật chất lẫn tinh thần cho người dân. Bài báo này hướng đến việc làm rõ nguyên nhân hình thành và các đặc điểm nổi bật của “du lịch thuận thiên” từ góc nhìn sinh thái văn hóa. Để đạt được các mục tiêu đặt ra, nhóm tác giả kết hợp phương pháp nghiên cứu định lượng và định tính, trong đó phương pháp phỏng vấn sâu các bên liên quan đóng vai trò chủ đạo.

Từ khóa: Cồn Chim, du lịch thuận thiên, sinh thái văn hóa, biến đổi khí hậu, sinh kế

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Hiện nay, nhiều nơi ở Đồng bằng sông Cửu Long đã triển khai các hoạt động du lịch gắn với cảnh quan cù lao và cồn nổi. Hướng khai thác du lịch chủ yếu tại đây là du lịch miệt vườn và tìm hiểu các giá trị văn hóa sông nước. Tuy nhiên, các sản phẩm du lịch có sự trùng lặp về hình thức và thông điệp khai thác nên việc kiến tạo các sản phẩm du lịch mới có tính đặc thù đang là thách thức cho nhiều địa phương. Xuất phát từ thực tế trên, Trà Vinh là một trong những địa phương tiên phong trong việc kiến tạo các điểm đến mới theo định hướng đặc thù hóa sản phẩm du lịch. Năm 2020, Trà Vinh chính thức ra mắt bộ nhận diện thương hiệu du lịch với slogan “Miền đất thuận thiên”. Thông điệp “thuận thiên” mang tính cốt lõi trong việc chia sẻ các giá trị tự nhiên và nhân văn thông qua việc khai thác và phát triển du lịch tại Trà Vinh.

Cồn Chim được xem như một hình mẫu cho việc minh họa thông điệp “thuận thiên” của

ngành du lịch tỉnh Trà Vinh. Tinh thần “thuận thiên” được hình thành và thể hiện rõ nét từ nhận thức đến tập quán canh nông và khai thác du lịch tại địa phương. Mô hình “du lịch thuận thiên” Cồn Chim được nảy sinh và ngày càng phát triển, vừa góp phần đa dạng hóa sản phẩm du lịch, vừa tạo nên điểm đến đặc sắc không chỉ cho Trà Vinh mà còn cả khu vực Đồng bằng sông Cửu Long.

Nghiên cứu mô hình du lịch thuận thiên từ góc nhìn sinh thái văn hóa có đóng góp quan trọng trong định hướng xây dựng sản phẩm du lịch đặc thù cho tỉnh Trà Vinh nói riêng và khu vực Đồng bằng sông Cửu Long nói chung trong việc kiến tạo bản sắc văn hóa riêng gắn với du lịch trên nền tảng thích ứng, tôn trọng và bảo vệ các giá trị của tự nhiên.

2. KHÁI QUÁT ĐỊA BÀN NGHIÊN CỨU

Cồn Chim thuộc ấp Cồn Chim, xã Hòa Minh,

Tác giả liên hệ: TS. Tạ Duy Linh
Email: duylinh12679@gmail.com

huyện Châu Thành, tỉnh Trà Vinh, được bao bọc bởi dòng sông Cổ Chiên, cách cửa Cung Hầu và cửa Cổ Chiên khoảng 23 km. Cồn Chim có diện tích 62 ha, trong đó đất thổ cư 4 ha, đất trồng lúa kết hợp nuôi trồng thủy sản 34 ha, đất rừng, bãi bồi 20 ha, còn lại là đất trồng cỏ và các loại cây trồng khác. Tính đến tháng 10 năm 2020, Cồn Chim có 54 hộ với 210 nhân khẩu thường trú và 10 nhân khẩu tạm trú, trong đó có 04 hộ thường xuyên đi làm ăn xa, 01 hộ nghèo, 04 hộ cận nghèo và 01 hộ gia đình chính sách. Sinh kế chính của các hộ gia đình là nuôi thủy sản (nuôi tôm và cua vào mùa khô - mùa nước lợ), trồng lúa (mùa mưa - mùa nước ngọt) và đánh bắt thủy sản ven sông Cổ Chiên. Người dân nuôi trồng theo mô hình “con tôm ôm cây lúa”, định hướng sản xuất sạch, bảo vệ tính đa dạng loài (vào tháng 2 đến tháng 6 âm lịch hằng năm, người dân không khai thác các

loài thủy sản vì là mùa sinh sản).

Từ ngày 28 tháng 4 năm 2019, người dân Cồn Chim bắt đầu hình thành thêm sinh kế du lịch. Các dịch vụ du lịch hiện nay gắn với trải nghiệm đời sống sản xuất và sinh hoạt của người dân như: câu cua (hộ Tư Pha, Sáu Mai), bánh lá (hộ cô Ba Sứa), bếp xưa Nam Bộ (hộ cô Vân), bánh xèo (hộ Sáu Giàu), mâm cơm Cồn Chim (hộ Năm Lương), vườn dừa (hộ Bé Thảo), đặt lợp (hộ cô Mèo), trò chơi dân gian Làng Tôi (hộ anh Thành), homestay (hộ cô Vân, Tư Pha). Tính từ ngày phát triển du lịch đến ngày 31 tháng 3 năm 2021, Cồn Chim đón khoảng 15,000 lượt khách (chủ yếu là khách nội địa). Cơ chế quản lý mô hình du lịch tại đây đang được các bên liên quan, bao gồm: Đơn vị tư vấn (Viện Nghiên cứu Phát triển Kinh tế và Du lịch), chính quyền địa phương và cộng đồng cùng xem xét, xây dựng.

Hình 1. Sơ đồ các điểm đến du lịch tại Cồn Chim [15]

3. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Để thực hiện bài viết này, trước hết, nhóm nghiên cứu đã áp dụng phương pháp tư duy 5W1H [What (cái gì), Who (ai), Where (ở đâu), Why (tại sao), When (khi nào) và How (như thế

nào)] đã thực hiện trong nghiên cứu của Kim và cộng sự (2012), Dereli và Durmusoglu (2010) [1, 2] để tìm kiếm, xác định, thu thập và phân tích các tài liệu thứ cấp liên quan đến chủ đề của bài viết. Nhóm tác giả nghiên cứu các tài liệu đã

được công bố trên Google Scholar liên quan đến lý thuyết sinh thái văn hóa và các nghiên cứu du lịch có áp dụng lý thuyết sinh thái văn hóa để định hình cơ sở lý luận cho bài viết; tham khảo Nghị quyết Đại hội Đảng bộ tỉnh Trà Vinh lần thứ X và Kế hoạch phát triển du lịch tỉnh Trà Vinh giai đoạn 2018 - 2020, định hướng đến năm 2030 để tìm hiểu cơ sở hình thành mô hình du lịch cộng đồng tại Cồn Chim. Phương pháp này được áp dụng ngay từ khi bắt đầu chuẩn bị đề cương, trước giai đoạn thực địa và phục vụ xuyên suốt quá trình thực hiện bài viết này.

Ngoài việc kế thừa các tài liệu thứ cấp, nhóm nghiên cứu triển khai 4 đợt khảo sát thực địa tại Cồn Chim vào 2019, 2020 và 2021. Trong các đợt khảo sát này, nhóm nghiên cứu thực hiện phỏng vấn sâu đại diện 13 hộ gia đình tham gia trực tiếp các hoạt động du lịch vào ngày 9/9/2019 và 2/10/2020 để tìm hiểu về tiến trình phát triển Cồn Chim, sự thích ứng của họ trong bối cảnh biến đổi khí hậu và quá trình tham gia phát triển du lịch tại đây. Nhóm nghiên cứu còn tham gia 3 tọa đàm khoa học liên quan đến phát triển du lịch Cồn Chim vào ngày 9/9/2019, 2/10/2020 và 16/4/2021. Đây là những cơ hội rất hữu ích để nhóm nghiên cứu tham gia thảo luận và phỏng vấn sâu các bên liên quan, bao gồm: 01 cán bộ chuyên trách về du lịch của Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Trà Vinh, 01 cán bộ thuộc Trung tâm Thông tin Xúc tiến Du lịch tỉnh Trà Vinh để tìm hiểu ý tưởng hình thành, phương thức phối hợp và các chính sách hỗ trợ liên quan đến mô hình du lịch thuận thiên Cồn Chim; 05 đại diện doanh nghiệp lữ hành chuyên tổ chức các chương trình du lịch tại Cồn Chim để tìm hiểu cách thức phối hợp giữa doanh nghiệp và cộng đồng địa phương; và các đánh giá của họ về các sản phẩm du lịch đang tổ chức tại đây. Ngoài ra, nhóm nghiên cứu còn phỏng vấn 03 chuyên gia phát triển du lịch để ghi nhận đánh giá của họ về tính phù hợp giữa lý thuyết và thực tiễn trong triết lý phát triển du lịch tại Cồn Chim. Kết quả phỏng vấn sâu các bên liên quan đã giúp nhóm nghiên cứu có cái nhìn đa chiều hơn về các đặc điểm của mô hình du lịch thuận thiên, về sản phẩm du lịch và các triển vọng ứng dụng mô hình du lịch này tại Đồng bằng sông Cửu Long.

Để đảm bảo tính khách quan hơn cho bài viết, nhóm nghiên cứu đã tiến hành phỏng vấn 100 bảng hỏi đối với khách du lịch tại Cồn Chim vào ngày 31/12/2019 và ngày 2/10/2020 để tìm hiểu cảm nhận của khách du lịch về thông điệp phát triển du lịch và sự thụ hưởng của họ về các sản phẩm của mô hình du lịch thuận thiên tại Cồn Chim.

Nhờ áp dụng kết hợp phương pháp định tính và định lượng, nhóm nghiên cứu đã có nguồn dữ liệu thực tế, phong phú và khách quan để phục vụ bài viết này với hai nội dung chính: (1) *làm rõ nguyên nhân hình thành mô hình du lịch thuận thiên; và (2) diễn giải các đặc điểm nổi bật của mô hình du lịch này.*

4. LÝ THUYẾT SINH THÁI VĂN HÓA GẮN VỚI NGHIÊN CỨU DU LỊCH

Lý thuyết sinh thái văn hóa được nhà nhân chủng học người Mỹ Julian Steward khởi xướng vào những năm 1950 và ông được xem là cha đẻ của các nghiên cứu sinh thái học trong nhân học [3]. Steward nhấn mạnh chức năng thích ứng của văn hóa, một quá trình mà ông gọi là sinh thái văn hóa và ông đặt ra vấn đề sự thay đổi của văn hóa được tạo bởi sự thích ứng với môi trường. Các lập luận cơ bản của Steward là: (1) *các nền văn hóa trong những môi trường tương tự có thể có những sự thích nghi tương tự; (2) các hình thức thích nghi đều tồn tại trong một thời gian ngắn và liên tục điều chỉnh khi môi trường thay đổi; và (3) những thay đổi trong văn hóa có thể thiết lập văn hóa hiện có hoặc tạo ra những văn hóa hoàn toàn mới* [4].

Tuy nhiên, Steward không xem con người là một phần còn lại của môi trường [3]. Điểm hạn chế này đã được Frake bổ sung, theo đó, sinh thái văn hóa là nghiên cứu về vai trò của văn hóa như một thành phần năng động của bất kỳ hệ sinh thái nào mà con người là một phần [5]. Về mặt này, Sutton và Anderson cũng có chung quan điểm khi cho rằng con người là loài quan trọng trong hầu hết các môi trường [3]. Có thể nói, đây là những sự bổ sung quan trọng cho lý thuyết sinh thái văn hóa.

Trong công trình nghiên cứu chung vào năm 1977, Steward và Murphy lập luận rằng sinh thái văn hóa là nghiên cứu các quá trình mà một xã hội thích ứng với môi trường của nó [6]. Như vậy, sinh thái văn hóa thừa nhận tổ chức xã hội là một phản ứng thích nghi với một nhóm sống trong một môi trường cụ thể [7]. Còn Sutton và Anderson (2010) thì cho rằng sinh thái văn hóa nghiên cứu các khía cạnh văn hóa của sự tương tác con người với môi trường [3]. Tựu trung lại, theo nhóm nghiên cứu, sinh thái văn hóa nhấn mạnh đến yếu tố thích nghi của con người với sự thay đổi của môi trường nơi họ đang sống. Nói cách khác, sinh thái văn hóa đề cập đến sự thích ứng của con người với môi trường địa phương thông qua tác nhân linh hoạt của văn hóa.

Lý thuyết sinh thái văn hóa do Julian Steward khởi xướng rất hữu ích trong việc cung cấp một quan điểm mới để hiểu cách xã hội phát triển thích ứng với môi trường [7]. Trong thực tế, lý thuyết này đã được áp dụng ở nhiều chủ đề khác nhau trong khoa học xã hội, nó cung cấp cho các nhà nghiên cứu cách suy nghĩ về lý do tại sao con người lại có những cách thích ứng khác nhau trước sự thay đổi của môi trường [8].

Trong lĩnh vực du lịch, dường như, lý thuyết sinh thái văn hóa chưa được áp dụng một cách rộng rãi. Trong nghiên cứu *"Ecology and Tourism"*, Farrell và Runyan (1991) chỉ đề cập một cách hời hợt đến thuật ngữ sinh thái văn hóa, theo đó, sinh thái văn hóa liên quan đến con người và môi trường của họ [9]. Một cách hiếm hoi, Uprety (2010) có bàn đến và áp dụng lý thuyết sinh thái văn hóa trong các hoạt động du lịch ở các cộng đồng vùng cao phía Đông Nepal trong nghiên cứu *"Tourism and Cultural Ecology of the Highland Communities: Some Anthro-pological Observations from Eastern Nepal"* [7].

Ngày nay, hầu hết các quốc gia đang đối mặt với các vấn đề về môi trường. Khu vực Đồng bằng sông Cửu Long của Việt Nam được dự báo sẽ đối mặt với một số tác động nghiêm trọng nhất do biến đổi khí hậu. Do đặc điểm thấp và bằng phẳng của một đồng bằng sông nước điển hình,

các không gian tổ chức du lịch chủ yếu ở đồng bằng như cù lao, vườn quốc gia và rừng ngập mặn rất dễ bị ảnh hưởng bởi biến đổi khí hậu [10]. Tuy nhiên, ở một số địa phương của đồng bằng này, người dân đã và đang tìm các cách khác nhau để thích nghi với những tác động của biến đổi khí hậu dựa trên nguyên lý "thuận thiên". Trong trường hợp tại Cồn Chim, tỉnh Trà Vinh, nhóm nghiên cứu dựa vào các lập luận cơ bản của lý thuyết sinh thái văn hóa để phân tích khả năng thích nghi của cộng đồng địa phương trước sự thay đổi môi trường trong các hoạt động sản xuất, lối sống; và đặc biệt, nhóm nghiên cứu áp dụng lý thuyết này vào phân tích các hoạt động du lịch thuận thiên đang được khai thác tại đây.

5. TỪ Ý TƯỞNG ĐẾN THỰC TẾ TRIỂN KHAI MÔ HÌNH DU LỊCH THUẬN THIÊN TẠI CỒN CHIM

Văn kiện Đại hội lần thứ X của Đảng bộ tỉnh Trà Vinh đã xác định nhiệm vụ phát triển du lịch nhiệm kỳ 2015 - 2020 như sau: *"Đẩy mạnh công tác quảng bá, xúc tiến du lịch; chủ động liên kết với các tỉnh, thành phố để thu hút khách du lịch, đưa du lịch trở thành ngành có đóng góp đáng kể cho nền kinh tế của tỉnh; bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa, bảo vệ tài nguyên để phát triển du lịch bền vững"* [11]. Bên cạnh Nghị quyết Đại hội Đảng bộ tỉnh Trà Vinh lần thứ X, Ban Thường vụ Tỉnh ủy đã ban hành Kế hoạch số 48-KH/TU, ngày 02 tháng 6 năm 2017 thực hiện Nghị quyết số 08-NQ/TW của Bộ Chính trị về phát triển du lịch trở thành ngành kinh tế mũi nhọn [12] và Ủy ban nhân dân tỉnh Trà Vinh ban hành Kế hoạch phát triển du lịch tỉnh Trà Vinh giai đoạn 2018 - 2020, định hướng đến năm 2030, ngày 11 tháng 05 năm 2018 với mục tiêu: *"Đến năm 2030, du lịch trở thành ngành kinh tế mũi nhọn, góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội; có tính chuyên nghiệp, hệ thống cơ sở vật chất kỹ thuật tương đối đồng bộ, hiện đại; sản phẩm du lịch có chất lượng cao, đa dạng, có thương hiệu, mang đậm bản sắc văn hóa dân tộc"* [13].

Tất cả các công việc nói trên đều hướng đến mục tiêu nâng cao vị thế ngành du lịch của tỉnh và

phát triển Trà Vinh trở thành “vệ tinh du lịch quan trọng” của vùng Đồng bằng sông Cửu Long và “điểm đến ấn tượng” của Việt Nam. Để hoàn thành được các mục tiêu vừa đề cập, Trà Vinh bắt buộc phải có những điểm đến hấp dẫn và khác biệt so với các điểm đến khác tại Việt Nam. Vì thế, các địa phương trong tỉnh Trà Vinh có định hướng phát triển sản phẩm du lịch đặc thù khác nhau, vừa để thu hút du khách, vừa góp phần đa dạng hóa sản phẩm du lịch. Theo định hướng chung này, Cồn Chim nổi lên như một điểm hình với những đặc trưng riêng biệt về môi trường sinh thái, nhân văn và có nhiều tiềm năng để hình thành điểm đến thú vị.

Tỉnh Trà Vinh có đặc trưng sinh thái của tiểu vùng duyên hải phía Đông đồng bằng sông Cửu Long. Đặc biệt, Trà Vinh còn có sự xuất hiện và chi phối của cả sông Tiền và sông Hậu. Theo lịch sử kiến tạo địa chất đã vun bồi và hình thành nên hàng loạt các cồn nổi trên địa bàn tỉnh Trà Vinh như cù lao Tân Quy, Cồn An Lộc (huyện Cầu Kè); cù lao Long Trị (thành phố Trà Vinh); Cồn Hô (huyện Càng Long); Cồn Chim, Cồn Phụng (huyện Châu Thành); Cồn Bần, Cồn Nghêu (huyện Cầu Ngang). Theo Nguyễn Hiếu Trung, Văn Phạm Đăng Trí và Võ Thị Phương Linh (2012), các cồn và cù lao tại Trà Vinh phần lớn là dạng đồng bằng ven biển. Trong đó, địa bàn Cồn Chim chỉ cách biển 23 km. Chính tính chất này đã hình thành nên cách thích ứng thuận thiên của người dân Cồn Chim, 6 tháng mùa mưa, điều kiện xuất hiện vụ nước ngọt và 6 tháng mùa khô, điều kiện xuất hiện vụ nước lợ [14].

Trên thực tế, tinh thần “thuận thiên” tại Cồn Chim đã thể hiện rõ nét qua đời sống và các hoạt động sinh kế của cộng đồng cư dân trước khi các hoạt động du lịch xuất hiện. Tiền đề kiến tạo nên tinh thần “thuận thiên” là việc thành lập Tổ đồng quản lý môi trường sinh thái Cồn Chim vào ngày 5 tháng 11 năm 2014 thông qua sự tài trợ và tư vấn của tổ chức Oxfam. Kim chỉ nam của Tổ đồng quản lý hướng đến việc nâng cao nhận thức cho cộng đồng trong việc tình nguyện bảo vệ môi trường sinh thái, kiểm soát và ngăn chặn tình trạng hủy diệt nguồn lợi thủy sản.

Thông qua các lớp tập huấn và tài trợ của Oxfam nhiều hộ dân đã chuyển đổi hành vi khai thác từ hoạt động dưới nước lên bờ, hạn chế việc đánh bắt thủy sản một cách ồ ạt và không chọn lọc. Oxfam đã tài trợ cho 13 hộ dân tại Cồn Chim để chuyển đổi hình thức kinh tế với định mức: hộ nghèo 15,000,000 đồng (01 hộ), hộ cận nghèo 10,000,000 đồng (01 hộ), hộ khá 5,000,000 đồng (11 hộ). Bên cạnh đó, bà con cũng cam kết đánh bắt có chọn lọc, không đánh bắt vào mùa sinh sản của các loài cá, tôm, mất lưới đánh bắt không nhỏ hơn 18 cm. (Phỏng vấn sâu: nữ, 50 tuổi, cư dân Cồn Chim, ngày 2/10/2020).

Bên cạnh việc bảo vệ tài nguyên mặt nước, người dân Cồn Chim còn có nhận thức sản xuất nông nghiệp bền vững trên bờ với thông điệp “con tôm ôm cây lúa”. Mùa mưa (mùa nước ngọt), người dân trồng lúa; mùa khô (mùa nước lợ), người dân nuôi tôm và cua. Chính hoạt động sinh kế này đã hình thành nên hai cảnh quan sinh thái nông nghiệp đặc trưng ứng với thời vụ của tự nhiên và cho thấy sự thích nghi với điều kiện sinh thái của người dân. Việc sản xuất sạch và thuận theo tự nhiên là “nguồn vốn khởi điểm” quan trọng cho sự hình thành mô hình du lịch thuận thiên tại Cồn Chim hiện nay.

Bà con Cồn Chim có nhận thức độc đáo và đặc sắc trong việc thích ứng với môi trường gắn với hoạt động sản xuất nông nghiệp. So sánh với nhiều nơi ở Đồng bằng sông Cửu Long, mô hình sản xuất nông nghiệp của cư dân Cồn Chim có nét khác biệt và hòa hợp theo hướng thích nghi với tự nhiên trong bối cảnh biến đổi khí hậu đang diễn biến ngày càng phức tạp. Đây là chất liệu quyết định đến việc hình thành ý tưởng tư vấn triển khai mô hình du lịch thuận thiên tại Cồn Chim. (Phỏng vấn sâu: nam, 40 tuổi, chuyên gia phát triển du lịch tỉnh Trà Vinh, ngày 2/10/2020).

Từ đó cho thấy chính hoạt động sản xuất nông nghiệp là một trong những “giá đỡ” không thể thiếu cho việc hình thành sinh kế du lịch. Các

yếu tố đầu vào của mô hình du lịch thuận thiên là việc sản xuất nông nghiệp sạch cùng nếp sống truyền thống và nhận thức hòa hợp với môi trường tự nhiên của cư dân Cồn Chim. Việc hiện thực hóa ý tưởng mô hình du lịch thuận thiên được bắt đầu khi đoàn chuyên gia của Viện Nghiên cứu Phát triển Kinh tế và Du lịch (thông qua sự kết nối của Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Trà Vinh) đến khảo sát và tiếp xúc với cư dân Cồn Chim vào ngày 28 tháng 4 năm 2019. Trong khoảng thời gian từ tháng 5 đến tháng 9 năm 2019, các chuyên gia đã tập huấn chuyên đề về “du lịch cộng đồng”, “bảo vệ môi trường du lịch”, “an toàn vệ sinh thực phẩm” và “ứng xử trong phát triển du lịch” cho cộng đồng cư dân tại chỗ. Đồng thời, trong thời gian này

các chuyên gia đã phối hợp với cộng đồng đón tiếp thí điểm 13 đoàn tham quan (khoảng 400 lượt khách). Đến ngày 9 tháng 9 năm 2019, Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Trà Vinh chính thức ra mắt “mô hình du lịch thuận thiên” Cồn Chim. Để triển khai mô hình du lịch này, ngay khi bắt đầu, các hộ tham gia cùng chung tay thực hiện các cam kết: “*bảo vệ môi trường tự nhiên, gìn giữ và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống, đảm bảo sức khỏe khi phục vụ du khách và mỗi nhà một sản phẩm. Đặc biệt, người dân hợp tác với Công ty trách nhiệm hữu hạn thương mại du lịch Đại Hưng theo định hướng xây dựng chuỗi giá trị du lịch nhằm đảm bảo chất lượng của các dịch vụ khi cung ứng cho du khách*”.

Hình 2. Chuỗi giá trị du lịch Cồn Chim

Ngay từ tên gọi, “mô hình du lịch thuận thiên” đã kích thích sự quan tâm của nhiều nhóm du khách khác nhau. Bản chất của du lịch thuận thiên tại Cồn Chim được tổ chức theo mô hình du lịch cộng đồng dựa trên các giá trị tài nguyên tự nhiên và nhân văn bản địa, do chính người dân tại chỗ làm chủ và hưởng lợi. Hiểu một cách đơn giản, mô hình du lịch này thể hiện sự thích ứng một cách chủ động của người dân địa phương với môi trường tự nhiên thông qua các

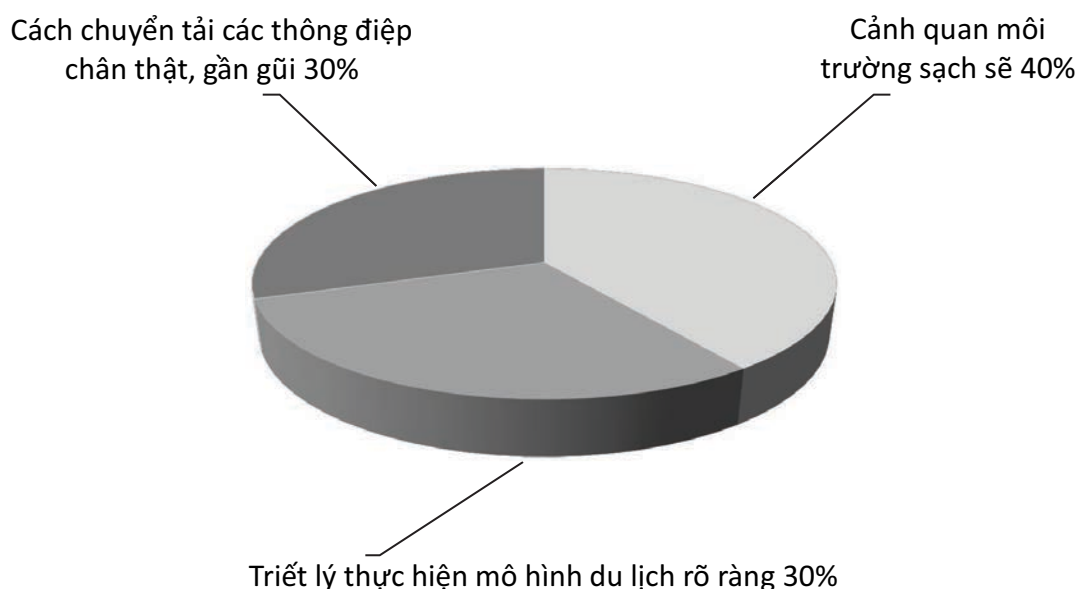
hoạt động du lịch. Mặc dù du lịch cộng đồng đã xuất hiện nhiều nơi ở Việt Nam nhưng thông điệp “du lịch thuận thiên” mới chỉ xuất hiện tại tỉnh Trà Vinh. Chính vì vậy, việc hình thành mô hình du lịch này đã tạo nên hiệu ứng “hiện tượng” với sự quan tâm của nhiều cơ quan truyền thông trong nước. Đến nay, nhiều cơ quan truyền thông đã đến viết bài và đưa tin về “mô hình du lịch thuận thiên” Cồn Chim như Đài truyền hình Việt Nam (VTV), Đài truyền hình

TP.HCM (HTV), Báo Đảng Cộng Sản, Nhân Dân, Vnexpress, Thanh Niên, Người Lao Động, Sài Gòn Giải Phóng... Nhờ hiệu ứng truyền thông, một mặt, thông điệp và thương hiệu điểm đến Trà Vinh nói chung và Cồn Chim nói riêng được lan tỏa khắp cả nước; mặt khác, hiệu ứng này cũng thúc đẩy sự tăng trưởng lượng du khách đến với Cồn Chim mỗi ngày. Phần lớn du khách đến Cồn Chim là khách du lịch nội địa. Khi tiếp cận với mô hình du lịch thuận thiên, du khách có cơ hội “suy nghĩ tích cực” và “hành động có trách nhiệm” hơn với môi trường nhờ sự lan tỏa từ nhận thức đến hành động của người dân Cồn Chim và thông qua các trải nghiệm chân thực tại đây của du khách.

Thông điệp “thuận thiên” thể hiện rõ qua đời sống sản xuất của cư dân. Người dân không hoang mang và không thụ động trước những tác động của biến đổi khí hậu. Người dân thích ứng khôn khéo với tự nhiên để đảm bảo cuộc sống mưu sinh. Sự lạc quan và chủ động của người dân kích thích sự tò mò để tôi quyết định chọn Cồn Chim là điểm đến trong hành trình tìm hiểu và tham quan của mình. Với các chi tiết

nhỏ mà tôi thấy được tại Cồn Chim như không dùng túi ni lông, ống hút nhựa, làm gạch sinh học và vệ sinh môi trường sạch sẽ, thoáng mát đã giúp tôi suy nghĩ cần phải sống thân thiện và quan tâm đến việc bảo vệ môi trường nhiều hơn. (Phỏng vấn sâu: nữ, 30 tuổi, du khách đến từ TP. HCM, ngày 2/10/2020).

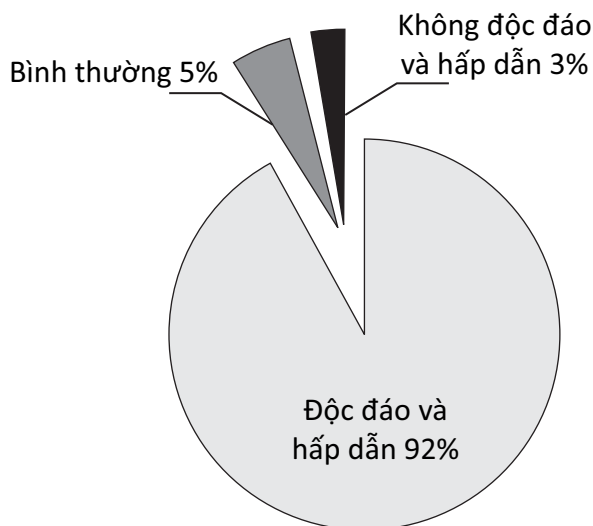
Câu chuyện từ “đồng ruộng đến bàn ăn” với phương châm sản xuất sạch, thích ứng với biến đổi khí hậu, nhất là sự thích nghi với vấn đề hạn mặn của người nông dân Cồn Chim đã tạo sự hứng khởi cho du khách. Chính các nguyên liệu tại chỗ với quy trình nuôi trồng, sản xuất và chế biến an toàn đã trở thành những yếu tố hấp dẫn du khách. Hành trình trải nghiệm tại Cồn Chim, thông điệp “thuận thiên” được du khách tiếp nhận, nắm bắt, cảm nhận và chia sẻ một cách trực quan và sinh động. Ấn tượng nổi bật của Cồn Chim đối với du khách là cảnh quan môi trường sạch sẽ; tiếp đến là triết lý thực hiện mô hình du lịch thuận thiên rõ ràng và cách chuyển tải các thông điệp chân thật, gần gũi và dễ cảm nhận (Hình 3).

Hình 3. Ấn tượng của du khách về mô hình du lịch thuận thiên Cồn Chim

Ngoài ra, kết quả khảo sát về triết lý khai thác và phát triển mô hình du lịch thuận thiên cho thấy 92% du khách đánh giá triết lý khai thác và phát triển du lịch là độc đáo, hấp dẫn và tạo được sự

lan tỏa trong việc bảo vệ, cải tạo và thích ứng linh hoạt với môi trường tự nhiên; 5% du khách cảm thấy bình thường; và chỉ có 3% du khách nhận xét không độc đáo và hấp dẫn (Hình 4).

Hình 4. Đánh giá chung của du khách về triết lý khai thác và phát triển mô hình du lịch thuận thiên tại Cồn Chim

Như vậy, có thể thấy triết lý khai thác rất “hợp lòng dân” trong chiến lược phát triển du lịch tại Cồn Chim. Mặc dù tỷ lệ du khách cảm nhận triết

lý khai thác bình thường và không độc đáo thấp (8%) nhưng đây là những căn cứ quan trọng để các bên liên quan tiếp tục hoàn thiện các sản phẩm du lịch tại địa phương.

Nhận thức được vai trò làm chủ và hưởng lợi từ mô hình du lịch thuận thiên, người dân đã chủ động cải tạo cảnh quan xung quanh nơi cư trú từ cổng chào đến không gian đón tiếp một cách phù hợp với điều kiện tự nhiên và tập quán sinh hoạt của gia đình. Đặc biệt, người dân địa phương rất “nhạy bén” và “tinh tế” trong việc hiện thực hóa ý tưởng mô hình du lịch thuận thiên. Thông qua các lớp tập huấn, người dân được trang bị kiến thức về phát triển du lịch bền vững dựa vào tự nhiên và tôn trọng các giá trị tự nhiên - nhân văn của địa phương; và họ nhanh chóng áp dụng các kiến thức này để hình thành nên sản phẩm du lịch thông qua việc sử dụng các chất liệu thân thiện với môi trường, tận dụng cảnh quan thiên nhiên sẵn có, trồng thêm các loài hoa và vệ sinh cảnh quan.

Hình 5. Một số hình ảnh về dịch vụ và cảnh quan tại Cồn Chim

Tinh thần “thuận thiên” được thể hiện rõ nét từ nhận thức đến hành động không chỉ dừng lại ở sự tham gia của người dân địa phương, du khách mà các đơn vị kinh doanh du lịch cũng tích cực chung tay thực hiện tinh thần này thông qua cam kết bảo vệ môi trường tự nhiên. Trong chuỗi giá trị du lịch Cồn Chim, doanh nghiệp du lịch giữ

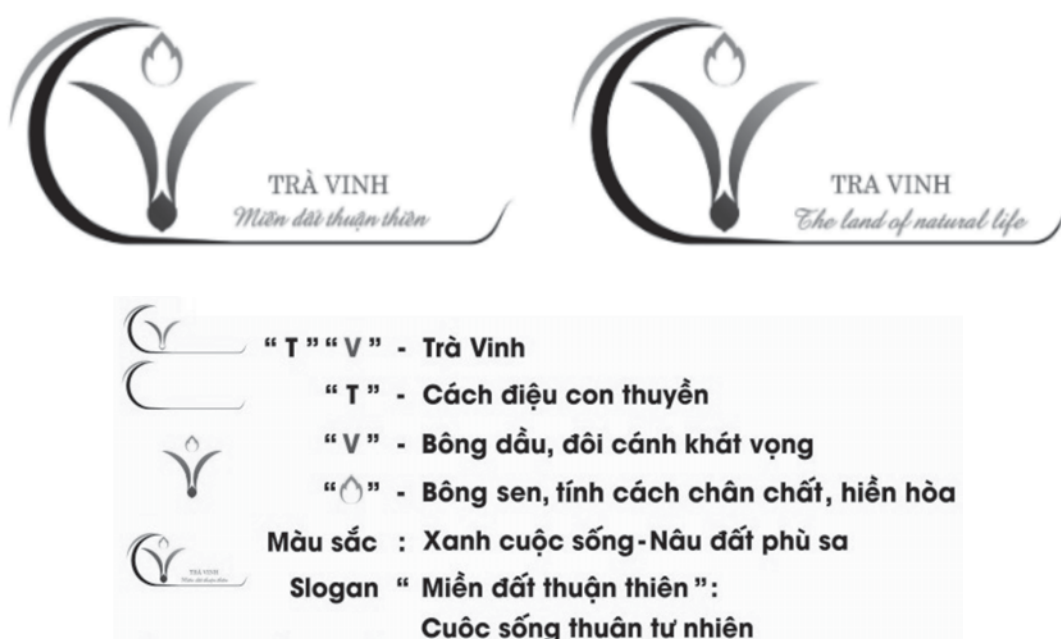
một mắt xích quan trọng để tăng cường tính bền vững cho mô hình du lịch này. Doanh nghiệp nắm rõ bản chất của sản phẩm và dịch vụ để định hướng hành vi tiêu dùng của du khách. Sự hợp tác của doanh nghiệp giúp sản phẩm du lịch được “sống” một cách trọn vẹn ngay từ việc tiếp nhận thông tin đầu tiên cho đến khi thụ hưởng

các giá trị dịch vụ tại Cồn Chim. Qua đó có thể thấy, chính sự hợp tác chặt chẽ giữa doanh nghiệp và người dân đã giúp cho các giá trị của thông điệp “thuận thiên” ngày càng được lan tỏa sâu rộng đến các bên tham gia vào việc trải nghiệm “mô hình du lịch thuận thiên”.

Doanh nghiệp cảm thấy vui vì được giới thiệu những sự chân chất, những giá trị gần gũi với thiên nhiên của Cồn Chim đến với du khách. Trong quá trình chào bán tour và đặc biệt khi đưa du khách tham quan Cồn Chim, doanh nghiệp khuyến khích du khách không mang theo chai nước nhựa, túi ni lông và xả thải tại Cồn Chim. Thông qua việc này, doanh nghiệp muốn hạn chế việc xả chất thải nhựa ra môi trường tại Cồn Chim.

(Phỏng vấn sâu: nam, 36 tuổi, giám đốc, Công ty du lịch Đại Hưng, ngày 2/10/2020).

Hiện nay, hiệu ứng thông điệp “thuận thiên” không còn nằm trong ranh giới của Cồn Chim mà đã dần trở thành thông điệp và triết lý phát triển của ngành du lịch tỉnh Trà Vinh. Sau những thành công vang dội của mô hình du lịch thuận thiên Cồn Chim, ngày 28 tháng 10 năm 2020, Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Trà Vinh đã ra mắt bộ nhận dạng thương hiệu du lịch của tỉnh với khẩu hiệu: “Trà Vinh - Miền đất thuận thiên”. Khẩu hiệu này ra đời sau 1 năm ra mắt “mô hình du lịch thuận thiên” tại Cồn Chim. Từ đó, có thể hình dung Cồn Chim đã trở thành điểm đến dẫn dắt và kiểu mẫu cho việc thực hiện triết lý thuận thiên cho du lịch tỉnh Trà Vinh.

Hình 6. Bộ nhận diện thương hiệu du lịch tỉnh Trà Vinh [15]

Như vậy, từ ý tưởng đến việc hiện thực hóa “mô hình du lịch thuận thiên” có thể hình dung như sau: việc ứng phó với môi trường tự nhiên trong sản xuất nông nghiệp và đánh bắt thủy sản một cách có chọn lọc đã hình thành nên sinh kế nông nghiệp thuận thiên. Trên nền tảng sinh kế nông nghiệp thuận thiên, các hoạt động du lịch được nảy sinh, kế thừa và phát huy tinh thần này. Xét ở góc độ tham gia của các bên liên quan “mô hình du lịch thuận thiên” được hình thành với

sự chuẩn bị và tham gia chặt chẽ có định hướng của các cấp chính quyền địa phương, các chuyên gia, người dân, du khách và các đơn vị kinh doanh du lịch.

Chiếu theo lý thuyết sinh thái văn hóa, cư dân Cồn Chim đã trải qua một quá trình thích ứng lâu dài trước sự thay đổi của môi trường sinh thái tự nhiên do biến đổi khí hậu tác động, điều này được thể hiện qua sự thay đổi sinh kế và tập quán sinh hoạt của người dân theo thời gian.

Mặc dù du lịch là một sinh kế mới, có tính cộng thêm trong thời gian gần đây tại Cồn Chim nhưng nó thể hiện sự thông minh, nhạy bén, thích ứng cao của người dân trước sự thay đổi của các yếu tố tự nhiên và bối cảnh xã hội mới. Người dân biết dựa vào môi trường sinh thái tự nhiên và tô điểm thêm bởi các yếu tố văn hóa đặc sắc để hình thành nên một điểm đến hấp dẫn theo hướng phát triển bền vững. Mô hình du lịch thuận thiên còn phản ánh tính tự chủ và cách ứng xử nhân văn của người dân Cồn Chim đối với môi trường sinh thái tự nhiên trên quan điểm “chủ thể/chủ thể” thay cho cách nghĩ thông thường “chủ thể/khách thể”.

6. KẾT LUẬN

Từ nhận thức thích nghi của người dân với hạn mặn trong sản xuất và sinh hoạt do tác động của biến đổi khí hậu đã sáng tạo nên các giá trị vật chất và tinh thần trong đời sống hàng ngày. Từ đó, nếp sống thuận thiên của người dân được hình thành tại Cồn Chim. Trên nền tảng này, “mô hình du lịch thuận thiên” ra đời, giới thiệu những hình ảnh chân chất, mộc mạc nhưng không kém phần sinh động của một “làng quê Nam Bộ” với tinh thần thích nghi với biến đổi khí hậu. Về bản chất, “mô hình du lịch thuận thiên” tại Cồn Chim được hình thành và phát triển theo mô hình du lịch cộng đồng. Với sự chung tay, quan tâm của các cấp chính quyền, đơn vị tư

vấn, doanh nghiệp du lịch, các cơ quan truyền thông và đặc biệt là người dân Cồn Chim, thông điệp “thuận thiên” và các giá trị của mô hình du lịch này đang được đón nhận và lan tỏa sâu rộng trong cả nước.

Để tồn tại và phát triển, con người phải biết cách thích nghi trước sự biến đổi của tự nhiên thay vì cố gắng kháng cự lại. Mô hình du lịch thuận thiên tại Cồn Chim là một minh chứng sinh động về sự thích ứng - yếu tố quan trọng của lý thuyết sinh thái văn hóa, đồng thời, nó cũng thể hiện sự thông minh, tính cách hòa hiếu với thiên nhiên của người dân địa phương. Triết lý “thuận thiên” trong phát triển du lịch tại Cồn Chim đã tạo ra sự khác biệt và sức hút mạnh mẽ so với các mô hình du lịch đang vận hành ở các cù lao, cồn nổi tại Đồng bằng sông Cửu Long. Có thể nói, nghiên cứu này có đóng góp mang tính khởi xướng trong việc áp dụng lý thuyết sinh thái văn hóa vào nghiên cứu du lịch trong bối cảnh biến đổi khí hậu đang diễn ra ngày càng phức tạp tại Việt Nam.

Mô hình du lịch thuận thiên Cồn Chim cũng góp phần thỏa mãn các định hướng, mục tiêu quan trọng trong phát triển du lịch của quốc gia theo Nghị quyết số 08-NQ/TW của Bộ Chính trị về phát triển du lịch trở thành ngành kinh tế mũi nhọn [16] và các Nghị quyết, Kế hoạch phát triển du lịch tỉnh Trà Vinh trong tương lai.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] J.-D. Kim, J. Son, and D.-K. Baik, “CA5W1Honto: Ontological Context-Aware Model Based on 5W1H,” *Int. J. Distrib. Sens. Netw.*, vol. 8, no. 3, pp. 1-11, 2012, doi: 10.1155/2012/247346.
- [2] T. Dereli and A. Durmusoglu, “An Integrated Framework for New Product Development Using Who-When-Where-Why-What-How (5W1H), Theory of Inventive Problem Solving and Patent Information - A Case Study,” *Int. J. Ind. Syst. Eng.*, vol. 5, no. 3, pp. 354-365, 2010, doi: 10.1504/IJISE.2010.031966.
- [3] M. Q. Sutton and E. N. Anderson, *Introduction to Cultural Ecology*, 2nd ed. Lanham, Maryland: AltaMira Press, 2010.
- [4] J. H. Steward, *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*. Urbana: University of Illinois Press, 1955.
- [5] C. O. Frake, “Cultural Ecology and Ethnography,” *Am. Anthropol.*, vol. 64, no. 1, pp. 53-59, Feb. 1962, doi: 10.1525/aa.1962.64.10.02a00060.
- [6] J. H. Steward and R. F. Murphy, *Evolution*

and Ecology. Urbana: University of Illinois Press, 1977.

[7] L. P. Upreti, "Cultural Ecology of the Highland Communities: Some Anthropological Observations from Eastern Nepal," *Dhaulagiri J. Sociol. Anthropol.*, vol. 1, pp. 1-19, 2006, doi: 10.3126/dsaj.v1i0.273.

[8] A. J. Noss, "Duikers, Cables, and Nets: A Cultural Ecology of Hunting in a Central African Forest," University of Florida, Florida, 1995.

[9] B. H. Farrell and D. Runyan, "Ecology and Tourism," *Ann. Tour. Res.*, vol. 18, no. 1, pp. 26-40, Jan. 1991, doi: 10.1016/0160-7383(91)90037-C.

[10] V. D. Huynh, A. Piracha, and H. Saul, "Impact of Climate Change to Tourism Sector in the Vietnamese Mekong Delta," *Rev. Eur. Stud.*, vol. 11, no. 4, pp. 44-59, Nov. 2019, doi: 10.5539/res.v11n4p44.

[11] Đảng bộ tỉnh Trà Vinh, "Nghị quyết Đại hội Đảng bộ tỉnh Trà Vinh lần thứ X, nhiệm kỳ 2015 - 2020", 2015.

[12] Ban Thường vụ Tỉnh ủy Trà Vinh, "Kế hoạch

số 48-KH/TU ngày 02/06/2017 của Ban Thường vụ Tỉnh ủy Trà Vinh về thực hiện Nghị quyết số 08-NQ/TW của Bộ Chính trị về phát triển du lịch thành ngành kinh tế mũi nhọn", 2017.

[13] Ủy ban nhân dân tỉnh Trà Vinh, "Kế hoạch phát triển du lịch tỉnh Trà Vinh giai đoạn 2018-2020, định hướng đến năm 2030", 2018.

[14] T. H. Nguyễn, P. Đ. T. Văn và T. P. L. Võ, "Phân vùng sinh thái nông nghiệp ở ĐBSCL: Hiện trạng và xu hướng thay đổi trong tương lai dưới tác động của biến đổi khí hậu," presented at the Kỷ yếu Hội thảo quốc tế Việt Nam học lần thứ IV, Hà Nội, 2012.

[15] Trung tâm Thông tin và Xúc tiến du lịch tỉnh Trà Vinh, "Tham vấn ý kiến bộ nhận dạng thương hiệu du lịch tỉnh Trà Vinh", 2020. <https://www.dulichtravinh.com.vn/index.php/tin-tuc/tin-hoat-dong-trong-tinh/1056-tham-van-y-kien-bo-nhan-dang-thuong-hieu-du-lich-tinh-tra-vinh> [Truy cập ngày 7/4/2021].

[16] Bộ Chính trị, "Nghị quyết 08-NQ/TW của Bộ Chính trị về phát triển du lịch trở thành ngành kinh tế mũi nhọn", 2017.

From environmental adaptation to the formulation of "thuan thien" tourism model in Con Chim, Tra Vinh province

Nguyen Van Chat, Ta Duy Linh* and Dương Duc Minh

ABSTRACT

Climate change is affecting many different aspects of life in many countries around the world. The Mekong Delta is one of the areas facing many risks caused by climate change. "thuan thien" is adapting to climate change and living environment. It is an important way to help people stabilize and improve their quality of life from the perception of "Wherever there is danger, there lurks opportunity". Con Chim in Tra Vinh province is the area that clearly demonstrates the above vision. The model of "thuan thien tourism" in Con Chim was formed, on the one hand it shows the adaptation to the change of the environment to protect the values of indigenous resources; on the

other hand, this model also helps to improve people's material and spiritual life. This article aims to clarify the causes and salient features of "thuan thien tourism" from the perspective of cultural ecology. To achieve the set objectives, the authors combine quantitative and qualitative research methods, in which the in-depth stakeholder interview method plays a key role.

Keywords: *Con Chim, "thuan thien" tourism model, cultural ecology, climate change, livelihoods*

Received: 07/07/2021

Revised: 17/08/2021

Accepted for publication: 19/08/2021